

Majava Unna

Alle kouluikäisen lapsen sosiaalinen kehitys kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Alle kouluikäisen lapsen sosiaalinen kehitys kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta (Majava Unna)

Kandidaatintutkielma, 34 sivua, 2 liitesivua

Huhtikuu 2020

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin alle kouluikäisen lapsen sosiaalista kehitystä. Tavoitteenani on selvittää, millä tavoin sosiaalinen kehitys etenee alle kouluikäisellä lapsella sekä minkälaista on alle kouluikäisen lapsen sosiaalisesti taitava toiminta. Lisäksi nostan esiin kiintymyssuhdeteorian näkökulman, jonka avulla tarkastelen varhaisen vuorovaikutussuhteen merkitystä lapsen sosiaalisen kehityksen suunnannäyttäjänä. Kiintymyssuhdeteoriassa kiinnitän huomiota etenkin kiintymyssuhdemalleihin. Käytän menetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskat-
sausta, jonka avulla pyrin menetelmälle tyypillisesti saavuttamaan laajan sekä lukijaystävällisen lopputuloksen käyttämällä apuna aiheeseen pohjautuvaa aikaisempaa kirjallisuutta, tutkimuksia ja muita vertaisarvioituja aineistoja.

Lapsen sosiaalinen kehitys etenee nopeasti ensimmäisten elinvuosien aikana. Sosiaaliset taidot ovat tärkeä osa varhaiskasvatuksen arkea ja ne näyttäytyvät lähes kaikessa siellä tapahtuvassa toiminnassa. Lapsen ensimmäisiä sosiaalisia taitoja ovat hymy ja katsekontakti, joista edetään edelleen haastavampiin taitoihin säädellä omia tunteita sekä toimia osana ryhmää. Kiintymyssuhteella on merkittävät rooli lapsen sosiaalisessa kehityksessä, sen ajatellaan jopa olevan lapsen ensimmäinen sosiaalinen taito. Lapsen ja lapsen hoivaajan välillä tapahtuva varhainen vuorovaikutus määrittää pitkälti kiintymyssuhteen laatua. Kiintymyssuhteessa lapsi alkaa sisäistää toimintaa ohjaavia sisäisiä työskentelymalleja, joihin lapsi turvautuu myös myöhemmin kohtaamissaan sosiaalisissa tilanteissa.

Turvallisesti ja turvattomasti kiinnittyneiden lasten sekä lasten käytöksen välillä on havaittu mittaviakin eroja. Turvallisen kiintymyssuhdemallin nähdään olevan yhteydessä lapsen suotuisaan kehitykseen, jossa lapselle kehittyy positiivinen kuva ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Turvattomasti kiinnittyneillä lapsilla on taas havaittu erilaisia ongelmia käyttäytymisen saralla, kuten aggressiivisuutta sekä vetäytyneisyyttä. Jäsentymätön kiintymyssuhdemalli on löydetty verrattain myöhemmin. Jäsentymättömästi kiinnittyneiden lasten käytöksen välillä on huomattavaa vaihtelua eikä käytös noudata minkäänlaista kaavaa.

Avainsanat: kiintymyssuhdeteoria, lapsi, sosiaalinen kehitys, sosiaaliset taidot, vanhemmuus

Sisältö

1 Johdanto.....	4
2 Tutkimuksen toteutus.....	6
2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	6
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	7
3 Sosiaalinen kehitys ennen kouluikää.....	9
3.1 Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot.....	10
3.2 Ongelmat sosiaalisissa taidoissa.....	13
4 Teoria kiintymyssuhteesta.....	15
4.1 Varhainen vuorovaikutus ohjaa lapsen kiintymystä.....	17
4.2 Sisäiset työskentelymallit.....	18
4.3 Kiintymyssuhdemallit.....	19
4.3.1 Turvallinen kiintymyssuhde.....	20
4.3.2 Turvaton kiintymyssuhde.....	21
4.3.3 Jäsentymätön kiintymyssuhde.....	22
5 Kiintymyssuhdemallin merkitys alle kouluikäisen kehittyvässä sosiaalisuudessa.....	24
6 Pohdinta.....	28
Lähteet.....	30
Liitteet.....	33

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen opintojen sekä opintoihin kuuluvien päiväkotiharjoitteluiden aikana olen kiinnittänyt runsaasti huomiota siihen, kuinka eri tavoin lapset suoriutuvat sosiaalisista tilanteista. Näitä tilanteita ovat olleet esimerkiksi arjen tavalliset tilanteet, ryhmätilanteet sekä sellaiset tilanteet, joissa lapset yrittävät keskenään ratkaista erilaisia ristiriitatilanteita. Onkin mielenkiintoista, miten toiset lapsista löytyvät kerta toisensa jälkeen keskeltä mitä erilaisimpia konfliktitilanteita, kun taas toiset lapset eivät joudu tällaisiin tilanteisiin lähes koskaan. Näitä tilanteita itsenäisesti pohtiessani mieleeni on noussut se, mistä lapsen käytös erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa oikeastaan on lähtöisin. Lapsen ensisijainen kasvuympäristö on lähes poikkeuksetta lapsen koti, perhe sekä siellä vallitsevat ihmissuhteet. Näin ollen se on lapselle merkittävä paikka kasvaa ja kehittyä.

Määttä kollegoineen (2017) toteaa, että yhteiskunnallisessa keskustelussa painotetaan sosiaalisten taitojen sekä vuorovaikutustaitojen tärkeyttä. Katsotaan, että lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys on pitkälti kiinni lapsen omista sisäisistä tekijöistä, kuten temperamentista sekä erilaisista ulkoisista tekijöistä, joihin lukeutuu mukaan muun muassa lapselle merkittävät kasvuympäristöt (Määttä ym., 2017, 5–7). Opetushallitus (2018) nostaa esille varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen vahvistamisen yhteistyöhön perustuvan toiminnan avulla. Myös tunnetaitoja harjoitellaan yhdessä havaitsemalla, tiedostamalla ja nimeämällä niitä (Opetushallitus, 2018). Varhaiskasvatuksen tehtävänä on lisäksi tukea lapsen huoltajia tai huoltajaa lapsen kasvatustyössä (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3§). Päiväkoti on lapselle kodin ohella merkittävä kasvuympäristö. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten on tärkeä tiedostaa, millaista on lapsen sosiaalisesti taitava toiminta, jotta he osaa- vat lasta siinä tavoitteellisesti ohjata. Kun tarkastellaan yksittäisen lapsen käyttäytymistä sosiaalisissa tilanteissa, sekä käytöksessä ilmeneviä mahdollisia ongelmia, voi se vaatia varhaiskasvatuksen ammattilaiselta pitkäjänteisyyttä. Niin se vaatii myös laajemmin tietoa lapsen sosiaalisesta kehityksestä.

Tässä kandidaatintutkielmassa tavoitteeni on tutustua lähemmin alle kouluikäisen lapsen sosiaaliseen kehitykseen sekä sosiaalisiin taitoihin yhtenä sosiaalisen kehityksen osa-alueena. Minua kiinnostaa tietää siitä, miten sosiaalinen kehitys etenee alle kouluikäisellä lapsella ja millälaisia sosiaalisia taitoja lapsi tässä iässä saavuttaa. Tarkastelen lapsen sosiaalista kehitystä kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. Olen valinnut näkökulmaksi kiintymyssuhdeteorian,

sillä sen avulla voidaan tarkastella lapsen ja hoivaajan välistä varhaista vuorovaikutussuhdetta. Kiintymyssuhdeteorian avulla selvitan, minkälaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita varhainen vuorovaikutus lapsen kehittyvälle sosiaalisuudelle tarjoaa. Kiintymyssuhteella ja kiintymyssuhteen laadulla on nähty olevan kauaskantoisia vaikutuksia lapsen myöhempää elämää ajatellen ja näin ollen se heijastaa myös aikuisuudessa muodostettaviin läheisiin ihmissuhteisiin. Rusanen (2011) toteaa, että kiintymyssuhteella on merkittävä rooli lapsen sosiaalisessa, emotionaalisessa ja kognitiivisessa kehityksessä (Rusanen, 57). Kiintymyssuhde toimii lapsen sosiaalisen kehityksen jalustana ja samaan aikaan sitä voidaan myös kutsua lapsen ensimmäiseksi sosiaaliseksi taidoksi (Keltikangas-Järvinen, 2012, 26).

Kiintymyssuhde syntyy lapsen ja lasta hoivaavan aikuisen välille. Hoivaava aikuinen voi olla esimerkiksi lapsen äiti, isä tai sijaisvanhempi. Keltikangas-Järvisen (2012) mukaan kiintymyksen kohteita voi olla myös useampia, mutta yksi kiintymyksen kohteista on luonteeltaan primaari eli ensisijainen. Tähän kiintymyssuhteeseen kohdistuu enemmän odotuksia kuin muihin suhteisiin ja primaarilta kiintymyksen kohteelta lapsi hakee myös muita enemmän turvaa (Keltikangas-Järvinen, 2012, 36). Äitihahmolla Bowlby ja useat muut tutkijat viittaavat lapsen ensisijaiseen hoivaajaan (Rusanen, 2011, 29). Esimerkiksi Hautamäki (2003, 22) viittaa ensisijaisella hoivaajalla ja näin ollen myös ensisijaisella kiintymyksen kohteella lapsen äitiin. Selkeyden vuoksi viittaan myös tässä tutkielmassa äitiin lapsen ensisijaisena kiintymyksenkohteena. Käytän äidistä nimitystä hoivaaja.

Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, joka mahdollistaa laajasti erilaisen aineiston käytön (Salminen, 2011, 6). Tavoitteeni on koota ajankohtainen ja selkeä kokonaisuus lukija huomioon ottaen. Avuksi olen koonnut erilaisia taulukoita, jotka löytyvät tutkielman lopusta liitesivulta. Viittaan taulukoihin myös tekstissä. Tutkimuksen kohteena on varhaiskasvatusikäinen, eli alle kouluikäinen lapsi. Puhun varhaiskasvatusikäisen lapsen sijasta alle kouluikäisestä, jotta ikähaarukan ymmärtäminen on helpompaa kaikille lukijoille. Pyrin lopputulokseen, joka on helposti lähestyttävä sekä ammattikasvattajan, että vanhemman silmin. Ensiksi käsittelen sosiaalista kehitystä, jonka jälkeen siirryn kiintymyssuhdeteorian. Näin havainnollistan lukijalle tutkimuksen takana olevaa ajatusprosessia sekä tarvettani tutkia varhaisen vuorovaikutussuhteen merkitystä lapsen sosiaalisessa kehityksessä.

2 Tutkimuksen toteutus

Tässä kappaleessa kuvaan tarkemmin tutkimuksen tavoitteet sekä tutkimustani ohjaavat tutkimuskysymykset perusteluineen. Lisäksi määrittelen käyttämäni tutkimusmenetelmän.

2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tutustua tarkemmin varhaiskasvatukseen, eli alle kouluikäisen, lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Nostan sosiaalisesta kehityksestä esille sosiaalisten taitojen näkökulman, jo siitäkin syystä, että se on varhaiskasvatuksen ammattilaisten keskuudessa tunnettu ja paljon käytetty käsite (Pihlaja, 2019, 147). Sosiaaliset taidot ovat opittuja taitoja ja näin ollen myös opettajilla on merkittävä rooli näiden taitojen siirtämisessä (Kauppila, 2006, 126). Käsittelen myös sosiaalisiin taitoihin liittyviä ongelmia, sillä mielestäni tätä näkökulmaa ei voi sivuuttaa. Vaikka varhaiskasvatus ja vertaisten kanssa käyty vuorovaikutus ovat merkittäviä sosiaalisen kehityksen mahdollistajia, huomioni keskittyy tässä kandidaatintutkielmassa nimenomaan lapsen ja lapsen ensisijaisen hoivaajan väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja käsitellessäni otan huomioon käsitteiden laajuuden sekä sen, kuinka niiden sisältö saattaa kontekstin mukaan erota hieman toisistaan. Lisäksi sosiaalinen kehitys on tiiviisti yhteydessä myös muihin kehityksen osa-alueisiin, mitä en ole tutkimusprosessin aikana voinut unohtaa.

Sosiaalisen kehityksen lisäksi minua kiinnostaa kiintymyssuhdeteoria. Kiintymyssuhdeteorian avulla tutustun lapsen ja lapsen hoivaajan väliseen varhaiseen vuorovaikutussuhteeseen. Selvitän, mikä kiintymyssuhde on, kuinka se muotoutuu ja minkälaisia ovat erilaiset kiintymyssuhdemallit. Kivijärven (2003) mukaan kiintymyssuhde ennustaa pitkälti lapsen sosiaalista kehitystä (Kivijärvi, 252). Lapsen ja lapsen hoivaajan välistä suhdetta sekä suhteen tärkeyttä ei tulisi sivuuttaa. Näin ollen se tulisi huomioida myös sellaisissa tilanteissa, joissa tarkastellaan lähemmin lapsen käyttäytymistä sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja vaativissa tilanteissa.

Edellä mainitsemieni käsitteiden pohjalta olen laatinut kaksi tutkimuskysymystä, joihin pyrin kirjallisuuteen perehtymällä löytämään vastauksen. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on:

Miten sosiaaliset taidot näyttäytyvät alle kouluikäisellä lapsella?

Olen ottanut mukaan myös toisen tutkimuskysymyksen, jonka avulla pyrin ymmärtämään laajemmin alle kouluikäisen lapsen sosiaalista kehitystä. Kysymyksen avulla tuon myös kiintymyssuhdeteorian osaksi tutkimusta. Toinen tutkimuskysymyksen kuuluu seuraavasti:

Mitä ovat erilaiset kiintymyssuhdemallit ja kuinka ne ilmenevät lapsen sosiaalisessa kehityksessä?

2.2 Tutkimusmenetelmä

Käytän tutkimusmenetelmänä kvalitatiivista tutkimusta, josta käytetään myös nimitystä laadullinen tutkimus. Hirsjärven ja kollegoiden (2007) mukaan laadullista tutkimusta ohjaa ajatus siitä, että todellisuus on luonteeltaan varsin monenkirjainen. Näin ollen tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvailemaan niin kokonaisvaltaisesti kuin vain on mahdollista. Laadullinen tutkimus kiinnittää huomion tosiasioihin ja niiden paljastamiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 157). Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavat, että laadullisen tutkimuksen alle sijoittuu useita erilaisia laadullisia tutkimuksia. Toisin sanoen se on hyvin kattava käsite, josta voidaan erottaa useita kapeampia merkityksiä. Puhutaan siis erilaisista tutkimustyypeistä muodostuvasta kokonaisuudesta (Hirsjärvi ym., 2007, 158).

Tämän tutkimuksen toteutan kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsaus on loistava keino koota yhteen aikaisempaa aiheesta tehtyä tutkimusta. Kirjallisuuskatsaus jaetaan kolmeen erilliseen tyyppiin, joista kukin omaa omat menetelmälliset erityispiirteensä. Näitä kirjallisuuskatsauksen tyyppisiä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi (Salminen, 4–6). Tämä tutkimus on tyypiltään kuvaileva kirjallisuuskatsaus, tarkemmin määriteltynä kyseessä on narratiivinen yleiskatsaus. Salmisen (2011) mukaan narratiivisen yleiskatsauksen avulla voidaan koota yhteen aiempia aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus mahdollistaa lopputuloksen, joka on sisällöltään yhtä aikaa sekä laaja, että helppolukuinen. Mukaan voidaan ottaa myös historiaa aiheen tiimoilta (Salminen, 7). Tällaisen lopputuloksen pyrin saavuttamaan myös tässä tutkimuksessa.

Kirjallisuudella tarkoitetaan kirjallisuuskatsauksen yhteydessä kaikkea kirjallista lähdeaineistoa kirjallisuudesta tieteelliseen tutkimukseen sekä tieteellisiin lehtiartikkeleihin (Salminen, 2011, 31). Tässä tutkimuksessa käytän monipuolisesti erilaista lähdemateriaalia mukaan lukien kansainväliset aineistot. Kiintymyssuhdeteoriaan liittyvää kirjallisuutta löytyy runsaasti ja teoriaa sivuutetaan paljon etenkin kehityspsykologisissa teoksissa, jotka olen ottanut huomioon

tutkimusta tehdessä. Tällaisessa kirjallisuudessa tarkastellaan kiintymyssuhdeteoriaa nimenomaan kehityksen näkökulmasta. Kirjallisuutta rajatessani olen huomionut etenkin 2000-luvun jälkeiset teokset ja mahdollisuuksien mukaan olen myös pyrkinyt käyttämään uusimpia painoksia. Muutamia vanhempiakin teoksia löytyy ja tällaisia teoksia käyttäessä olen huomionut, minkälaisia asioita nostan esiin. Myös alle kouluikäisen lapsen sosiaalisesta kehityksestä löytyy paljon tietoa ja löytämäni tietoa olenkin joutunut jonkin verran rajaamaan, jotta tutkielmani ei käy liian laajaksi. Lisäksi lapsen sosiaalisen kehityksen kytkeytyminen muihin kehityksen osa-alueisiin on luonut omanlaisiaan haasteita. Lähdeaineistossa olen kiinnittänyt huomiota nimenomaan lähteiden luotettavuuteen. Käytän paljon teoksia, joiden kirjoittamiseen on osallistunut alan tunnettuja asiantuntijoita.

3 Sosiaalinen kehitys ennen kouluikää

Karling kollegoineen (2008) toteaa, että sosiaalista kehitystä voidaan lähteä tarkastelemaan sosialisointia ja vuorovaikutustaitojen kautta. Sosialisointilla viitataan niihin kulttuurisiin arvoihin, asenteisiin, normeihin ja käyttäytymismalleihin, jotka lapselle kasvun myötä kehittyvät (Karling ym., 166). Ahvenainen ym. (2001) erittelevät sosialisointia alle käsitteet sosiaalistuminen ja sosiaalistaminen. Sosiaalistumisella viitataan pyrkimykseen päästä osaksi yhteiskuntaa, kun taas sosiaalistamisella viitataan yhteiskunnan pyrkimykseen yhdistää yksilö osaksi heitä. Sosialisointia mahdollistaa sosiaalinen kanssakäyminen sekä siihen liittyvät opittavat taidot (Ahvenainen, Ikonen & Koro, 47) eli vuorovaikutustaidot. Kauppilan (2006) mukaan sosiaalinen vuorovaikutus on toimintaa, joka tapahtuu aina kahden tai useamman ihmisen välillä. Vuorovaikutukseen kuuluu olennaisesti kommunikaatio, joka voi olla luonteeltaan joko sanallista tai sanatonta. Se, miten vuorovaikutus onnistuu, on yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin, joissa vuorovaikutusta tapahtuu sekä sosiaalisiin taitoihin (Kauppila, 19).

Pihlajan (2019) mukaan sosiaalista kehitystä tapahtuu läpi elämän, mutta eri ikävaiheet tuovat siihen omanlaisiaan merkityksiä. Kun kiinnitetään huomio etenkin lapsuuden aikaiseen sosiaaliseen kehitykseen, tarkastellaan lähemmin kahden tai useamman ihmisen välillä tapahtuvaa toimintaa ja siihen liittyviä – edelleen kehittyviä – taitoja (Pihlaja, 147). Ympäristöllä on merkittävä rooli lapsen sosiaalisessa kehityksessä (Karling ym., 2008, 166), se voi vaikuttaa lapsen sosiaaliseen kehitykseen rohkaisevasti tai rajoittavasti (Ahvenainen ym., 2001, 42). Pihlaja (2019) toteaa, että lapsi saa ympäristöltä palautetta tavastaan ilmaista tunteita sekä tavastaan käyttäytyä erilaisissa tilanteissa. Palaute voi vaihdella kannustavasta palautteesta jopa estävään palautteeseen (Pihlaja, 147). Lapsen ensisijainen kasvuympäristö on perhe, jossa lapsi oppii suurimman osan vuorovaikutustaidoistaan. Lapsi saa eväitä sosiaaliseen kehitykseen myös varhaiskasvatuksesta, suvulta ja muilta tuttavilta. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset mahdollistavat kommunikoinnin oppimisen myös myöhemmin elämän aikana (Ahvenainen ym., 2001, 45; Kauppila, 2006, 134; Pihlaja, 2019, 147). Keltikangas-Järvinen (1994, 18) toteaa, että lapsen sosiaalinen kehitys on täysin riippuvaista läheisistä ihmissuhteista.

Lapsen sosiaaliseen kehitykseen vaikuttaa olennaisesti myös sisäiset tekijät, kuten lapsen temperamentti (Määttä ym., 2017, 7). Tässä kandidaatin tutkielmassa huomioni ei keskity niinkään lapsen temperamenttiin, mutta koska temperamentti vaikuttaa merkittävästi lapsen sosiaaliseen kehitykseen, eivätkä ympäristötekijät ja sisäiset tekijät sulje pois toinen toistaan, temperamentti esiintyy myös jossain määrin osana tätä tutkimusta. Keltikangas-Järvinen (2012) toteaa, että

lapsen temperamentti tuo kasvattajalle omanlaisiaan haasteita. Esimerkiksi aggressiivisuus on käyttäytymisen tapa, ei temperamenttipiirre, mutta temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka usein lapsi kokee olevansa aggressiivinen. Temperamenttiltaan sosiaalinen ja aktiivinen lapsi hakeutuu helpommin sosiaalisiin tilanteisiin, joista hänelle voi seurata tunteita turhautuneisuudesta tai suuttumuksesta. Tällaiset lapset tarvitsevat enemmän aikuisen ohjausta. Näin myös lapset, jotka ovat päinvastoin temperamenttiltaan vetäytyviä tai ujoja tarvitsevat enemmän aikuisen rohkaisua sosiaalisissa tilanteissa (Keltikangas-Järvinen, 59–61).

Varhaiskasvatusikäisellä lapsella kehitys etenee nopeaa vauhtia (Keltikangas-Järvinen, 2012, 21). Karlingin ja kollegoiden (2008) mukaan alle vuoden ikäinen lapsi on jo virittäytynyt ulkoiseen maailmaan, lapsi on kokeilunhaluinen, kiinnostunut ympäristöstään ja kokee aikuiselta saadun huomion tärkeänä. Vuoden ikäisenä vieraat ihmiset alkavat kiinnostaa entistä enemmän ja lapsi alkaakin matkia paljon toisten ihmisten käytöstä. 2-vuotias haluaa jo leikkiä muiden lasten kanssa, vaikka sääntöjen omaksuminen on vielä vaikeaa. Tällöin lapsi osaa jo ilmaista omaa tahtoaan sanojen sekä eleiden avulla ja kiittää. Kolmevuotiaana lapsi kokeilee paljon vanhempien asettamia rajoja. Leikit vertaisten kanssa tulevat yhä enemmän tärkeiksi, vaikka leikkien säännöt ovat vielä hakusessa. 4–5 vuoden iässä lapsi alkaa hahmottaa, miten tutuissa tilanteissa toimitaan. Lapsi tarvitsee ristiriitatilanteiden selvittämiseen yhä vähemmän aikuisen apua ja alkaa ymmärtää, miltä toisesta tuntuu. Aikuisen ihannoiminen on tässä iässä varsin tyypillistä – se näkyy myös lasten keskinäisissä leikeissä. Esikoululainen hallitsee jo säännöt ja tuntee ympäristöstään omaksumia arvoja ja asenteita. Lapsi alkaa itsenäistyä yhä enemmän, vaikka aikuinen on vielä tärkeä etenkin niissä tilanteissa, joissa lapsi opettelee uusia asioita (Karling ym., 169–170). Lisää aiheesta olen koonnut taulukkoon 1, joka löytyy liitteistä (Liite 1).

3.1 Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot

Ennen kuin käsittelen sosiaalisia taitoja, tahdon nostaa esille sosiaalisuuden käsitteen, jotta voin korostaa näiden kahden käsitteen välistä rajanvetoa. Sosiaalisuus on yhteiskunnassamme varsin arkinen ilmaus, joka synnyttää pääasiassa positiivisia miellelyhtymiä. Keltikangas-Järvisen (2010, 15) mukaan sosiaalisuutta pidetään arvostettuna piirteenä. Pihlajan (2019, 142) mukaan sosiaalisuus on vuorovaikutusta ympäristön ja toisten ihmisten välillä. Keltikangas-Järvinen (2012) määrittelee sosiaalisuuden synnynnäiseksi temperamenttipiirteeksi, joka näyttäytyy tarpeena olla toisten ihmisten seurassa. Pienellä lapsella sosiaalisuus näyttäytyy uteliaisuutena

tuntematonta kohtaan. Lapsi ottaa rohkeasti kontaktia esimerkiksi hymyn avulla, hakeutuu vieraan ihmisen lähelle sekä esittelee ylpeänä omia lelujaan. Sosiaalinen lapsi leikkii mieluummin yhdessä toisten lasten kanssa eivätkä vieraat tilanteet näyttäyty pelottavina (Keltikangas-Järvinen, 49–50). Keltikangas-Järvisen (2010) mukaan sosiaalinen lapsi saa osakseen runsaasti sellaista huomiota, kuten kehuja ja rohkaisua, joka kuuluisi yhtä lailla kaikille muillekin lapsille. Positiivinen palaute rohkaisee lasta, muovaa positiivisen kuvan ympäröivästä maailmasta ja tätä myötä itsetunnolle muodostuu eheä pohja. Päinvastoin sosiaalisuudeltaan matalampi lapsi, joka ei hakeudu sosiaalisuutta vaativiin tilanteisiin yhtä aktiivisesti, jää herkästi paitsi tästä positiivisesta palautteesta. Negatiivinen palaute vaikuttaa lapsen selviämiseen sosiaalisista tilanteista ja sillä on kielteisiä vaikutuksia myös lapsen minäkuvan kehitykseen (Keltikangas-Järvinen, 37–40).

Keltikangas-Järvinen (2010) painottaa eroa sosiaalisuuden ja sosiaalisten taitojen välillä. Se, että sosiaalinen lapsi nauttii toisten lasten seurasta ei takaa sitä, että lapsi olisi vertaisten keskuudessa suosittua seuraa. Tähän tarvitaan sosiaalisia taitoja (Keltikangas-Järvinen, 38). Sosiaaliset taidot opitaan, ne tarkoittavat sellaista sosiaalisesti hyväksyttävää käyttäytymistä, joka mahdollistaa toimivan vuorovaikutuksen toisten ihmisten kanssa (Kauppila, 2006, 125). Keltikangas-Järvisen (2010) mukaan sosiaalisuudesta on kyllä apua sosiaalisten taitojen saavuttamisessa. Saamansa myönteisen palautteen vuoksi sosiaalinen ihminen hakeutuu rohkeammin toisten ihmisten seuraan ja saa näin ollen enemmän harjoitusta sosiaalisille taidoille. Sosiaalinen ihminen hakee myös enemmän hyväksyntää toisilta ihmisiltä ja pohtii tätä myötä enemmän omaa käytöstään erilaisissa tilanteissa (Keltikangas-Järvinen, 53).

Laine (2005) muistuttaa, että erilaisia sosiaalisia taitoja on olemassa hyvin paljon. Onnistunut toiminta sosiaalista vuorovaikutusta ja ryhmässä toimimisen taitoja vaativissa tilanteissa edellyttää sosiaalisia taitoja, mutta vastaavissa tilanteissa menestyminen on tiiviisti yhteydessä myös siihen aikaan, paikkaan ja kulttuuriin, jossa vuorovaikutus tapahtuu (Laine, 115–116). Sosiaalisia taitoja tarkasteltaessa tärkein näkökulma on kuitenkin yksilö (Salmivalli, 2005, 79). Näin ollen taitojen välillä ilmenee suurta vaihtelua myös iän mukaan (Kauppila, 2006, 125). Salmivallin (2005) mukaan sosiaaliset taidot määrittävät sitä, kuinka muut vertaiset hakeutuvat lapsen seuraan (Salmivalli, 86). Keltikangas-Järvinen (2012) tiivistää, että sosiaaliset taidot ovat kykyä analysoida erilaisia vuorovaikutustilanteita ja toimia niissä tarkoituksenmukaisesti (Keltikangas-Järvinen, 49–50). Poikkeuksen ja kollegoiden (2014) mukaan sosiaalisilla taidoilla viitataan taitoihin, joiden avulla lapsi saavuttaa myönteisiä tavoitteita, kuten pääsee mukaan leikkiin tai tutustuu uusiin ihmisiin (Poikkeus, Aro & Adenius-Jokivuori, 287).

Kauppilan (2006) mukaan pienellä lapsella sosiaaliset taidot koostuvat pitkälti vuorovaikutellisista tekijöistä, kuten hymystä ja katsekontaktista. Sosiaalisesti taitava lapsi auttaa toisia ja ottaa muut lapset huomioon, kykenee yhteistyöhön sekä hyväksyy auktoriteetin asettamat säännöt. Lapsi osaa ilmaista itseään ja omia tunteitaan. Ryhmään sopeutuminen ja siinä toimiminen on helppoa ja lapsi selviää myös mahdollisista ristiriitatilanteista (Kauppila, 135–136). Sosiaalisina taitoina pidetään myös itsesäätelykykyä sekä kykyä pitää omia puolia asianmukaisella tavalla (Salmivalli, 2005, 86).

Sosiaaliset taidot näyttäytyvät sekä kielellisesti, että ei-kielellisesti (Poikkeus ym., 2014, 287). Kauppilan (2006) mukaan ei-kielelliset sosiaaliset taidot näyttäytyvät lapsen eleissä ja kehon liikkeissä. Lapsi suuntaa katsettaan, kuuntelee, osoittaa, elehtii, ilmehtii sekä matkii. Kielelliset sosiaaliset taidot taas välittyvät tavallisissa arjen tilanteissa – lapsi osaa kertoa mitä haluaa ja mitä ei halua, kiittää sekä pyytää anteeksi (Kauppila, 136–137). Sosiaalisesti taitava lapsi on muiden lasten silmissä pidettyä seuraa, sillä lapsi on mukautumiskykyinen ja osaa sekä solmia, että ylläpitää toverisuhteita (Nurmi ym., 2014, 61).

Empatia on nostettu esiin osana lapsen sosiaalista kehitystä, sitä voidaan pitää jopa sosiaalisten taitojen lähtökohtana (Keltikangas-Järvinen, 2010, 60; Keltikangas-Järvinen, 2012, 62; Nurmi ym., 2014, 61). Kauppila (2006, 127) erittelee empatiataidot osaksi sosiaalisia tunnetaitoja. Empatia on kykyä ymmärtää toisen ihmisen tunteita ja taitoa eläytyä niihin (Karling ym., 2008, 172). Empatia on sensitiivisyyttä eli herkkyyttä, mutta samalla se vaatii myös ajattelua, arviointitaitoja sekä taitoa viestiä empaattisessa vuorovaikutuksessa (Kauppila, 2006, 186). Empaattisuus näyttäytyy jo lapsena esimerkiksi kykynä havainnoida toisen tunteita, ajatuksia ja aikomuksia. Lapsi ymmärtää, mitä omasta toiminnasta seuraa. Vuoden ikäisellä lapsella merkki empatiasta on itkuun purskahtaminen toisen lapsen itkiessä, yli vuoden ikäinen koskettaa toista lasta lohduttaakseen. Tällöin lapsi osaa jo jossain määrin lukea toisten ihmisten kasvoniilmeitä. Neljän vuoden iässä lapsi alkaa laajemmin ymmärtää, miltä toisesta tuntuu. Empaattinen lapsi ei lähde mukaan kiusaamistilanteessa, sillä lapsi ymmärtää, miltä toisesta lapsesta tuntuu (Karling ym., 2008, 172; Keltikangas-Järvinen, 2010, 60; Keltikangas-Järvinen, 2012, 62–63; Nurmi, ym., 2014, 61). Kuten muidenkin sosiaalisten taitojen oppimiseen, niin myös empatiaan, lapsi saa eväät kotoa (Kauppila, 2006, 186). Tammisen (2004) mukaan on tärkeää se, että vanhempi kykenee tulkitsemaan lapsen omia yrityksiä tarjota empatiaa omille vanhemmilleen. Näin lapsen empatiakyky pääsee kehittymään. Myös lapsen saamalla varhaisella hoivalla on merkitystä lapsen empatiakyvyn kehittämisessä (Tamminen, 61).

Poikkeuksen ja kollegoiden (2014) mukaan lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät varhaisten vuorovaikutuskokemusten sekä tunnekokemusten kautta. Näissä tilanteissa lapsi harjoittelee asettumista toisen ihmisen asemaan ja sisäistää käytöstään ohjaavia sisäisiä työskentelymalleja. Vanhempien kanssa käydyin yhteisen keskustelun avulla lapsi pääsee jäsentämään kokemuksiin kohtaamistaan tunteista ja tilanteista (Poikkeus ym., 288). Nurmi kollegoineen (2014) toteaa, että vanhempien tulisi omata myös tietoa siitä, minkälaiset taidot ovat lapselle kussakin ikävaiheessa tärkeitä. Vanhemmilla on vaikutusta lapsen kehittyviin sosiaalisiin taitoihin sekä suoralla, että epäsuoralla tavalla. Suoriin vaikutustapoihin lukeutuu erilaiset tiedostetut toiminnan tavat lapsen sosiaalisen kehityksen tukemiseksi. Näitä tapoja ovat leikki- ja vuorovaikutustilanteiden mahdollistaminen sekä tilanteiden ohjaaminen riittävässä määrin. Epäsuoriin vaikutustapoihin taas lukeutuu perheessä vallitseva mieliala sekä sen pohjalta tapahtuva vuorovaikutus. Perheissä, joissa vanhempia varjostavat erilaiset huolenaiheet kuten masennus tai stressi, voi lapsen sosiaalisten taitojen tukeminen jäädä hyvinkin vajavaiseksi (Nurmi, ym., 61). Dowlingin (2010, 123) mukaan hoivaajan ja hoivaajien näkemykset hyväksyttävästä käyttäytymisestä lapsen suhteen vaihtelevat jonkin verran niin sosiaalisten, moraalisten kuin kulttuuristenkin arvojen mukaan ja näin ollen ne heijastuvat myös osittain sosiaalisten taitojen siirtämiseen aikuiselta lapselle. Kauppila (2006) mainitsee, että sosiaaliset taidot, jotka ovat tulleet opituksi jo varhain lapsuudessa, vaikuttavat merkittävästi lapsen selviämiseen myös myöhemmissä sosiaalisuutta vaativissa tilanteissa elämän aikana (Kauppila, 134–135).

3.2 Ongelmat sosiaalisissa taidoissa

Webster-Stratton (2011) mainitsee, että nuoresta iästä huolimatta lapsella voi olla suuriakin puutteita sosiaalisissa taidoissaan. Ongelmat sosiaalisissa taidoissa voivat olla seurausta yksinäisyydestä tai lapsen kielteiseksi kehittyneestä minäkuvasta. Sosiaalisten taitojen ongelmat ilmenevät siten, että lapsi ei kykene toimimaan vuorovaikutustilanteissa toivotulla tavalla. Jo leikkiin hakeutuessaan lapsen käytös voi olla häiritsevää, lapsi ei kykene odottamaan omaa vuoroaan ja kielellinen viestintä on toisia lapsia kohtaan epäkunnioittavaa. Muut lapset saattavat kokea tällaisen käytöksen ahdistavana ja näin ollen aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi jää ulkopuoliseksi sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa hänellä olisi loistava mahdollisuus kehittää näitä puutteellisia taitoja (ks. Webster-Stratton, 2011, 251). Kokemukset torjutuksi tulemisesta voivat johtaa lapsen epäonnistumisen kierteeseen, jossa torjutuksi tulemisesta seuraava pettymys voimistaa lapsen negatiivista käytöstä ja saa ikätoverit karttamaan lasta entisestään (Kauppila, 2006, 135).

Keltikangas-Järvisen (1994, 2010) mukaan lapsen aggressiivinen käytös heijastelee ongelmia sosiaalisissa taidoissa. Aggressiivisesti käyttäytymällä saavutetaan nopeasti haluttuja päämääriä ja näin ollen se on käyttäytymisen muoto, joka vahvistaa käytettynä itseään entisestään. Useimmiten lapsella aggressiivinen käyttäytyminen on seurausta siitä, että lasta ei syystä tai toisesta ole ohjeistettu tilanteeseen suotavasta käyttäytymisestä. Lapsi turvautuu aggressiivisuuteen, sillä hänen ei tarvitse kantaa vastuuta käytöksen seuraamuksista. Toisaalta ymmärrys omien tekemisten seurauksista alkaa kehittyä esikouluikäisen kynnyksellä, joka voi tehdä etenkin alle 3-vuotiaan lapsen käytöksen luokitteluksi aggressiiviseksi melko haastavaa (Keltikangas-Järvinen, 14–15; Keltikangas-Järvinen, 65, 68). Pulkkinen (2002) taas toteaa, että aggressiivisuutta saattaa kyllä ilmetä jo neljän kuukauden iässä. Tällöin aggressio näkyy vauvan ilmeissä, syynä on useimmiten syystä tai toisesta johtuva fyysisesti epämiellyttävä olo tai huomion kaipuu. Alle kahden vuoden ikäisellä lapsella aggressiivisuus johtuu useimmiten kiinnostuksesta jotain esinettä tai asiaa kohtaan ja lapsi kykenee jo suuntaamaan tätä aggressiota tarpeen vaatiessa joko vastustamalla tai kostamalla. Välineinä toimivat myös fyysiset keinot, kuten toisten lyöminen ja potkiminen. Yli kolmivuotias lapsi ei juurikaan kinastele esineistä, mutta päinvastoin ongelmia alkaa ilmetä ihmissuhteiden saralla. Tämä näkyy vertaissuhteissa lähinnä toisten syrjimisenä tai erilaisina ristiriitoina. Tällöin lapset oppivat myös välttämään vertaisiaan, jotka käyttäytyvät toistuvasti aggressiivisesti. Mikäli lapsella on syystä tai toisesta alttius nähdä ympäristössään uhkaa tai aggressiivisuutta, myös tällaiset piirteet alkavat tulla näkyviin (Pulkkinen, 63–64). Salmivalli (2005, 95) mainitsee, että aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi ajattelee usein, että hänen käytöksestään ei seuraa toruja tai että hän jäisi ylipäätään kiinni käyttäytymisestään.

Kauppilan (2006) mukaan lapsen sosiaalisten taitojen puutteita heijastelevat päälle puhuminen toisten keskustellessa, kiusaamisesta seuraavat raivokkaat kiukunpuuskat, toiselle lapselle nauraminen onnettomuustilanteessa sekä sääntöjen laiminlyönti leikki-tilanteissa. Kun tarkastellaan pienen lapsen sosiaalisia taitoja, täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että lapset kehittyvät eri tahtiin ja sosiaaliset taidot ovat tiiviisti yhteydessä myös lapsen kielelliseen oppimiseen (Kauppila, 138, 135). Kielelliset ongelmat siis jossain määrin vaikeuttavat lapsen sosiaalisten taitojen kehitystä ja voivat aiheuttaa siinä myös puutteita (Poikkeus ym., 2014, 289).

4 Teoria kiintymyssuhteesta

Kiintymyssuhdeteorian luojana tunnetaan englantilainen psykiatri ja psykoanalyttikko John Bowlby. Bowlbyn rinnalla kiintymyssuhdeteoriaa ja siihen liittyvää tutkimusta edistivät merkittävästi myös Mary Ainsworth sekä Mary Main (Golding, 2014, 38). Hautamäen (2003) mukaan Bowlbyn tutkimukset pohjaavat pitkälti Freudin psykoanalyttiseen tieteenteoriaan, josta poimittua äitisuhteen merkitystä Bowlby pyrki teoriallaan kehittämään. Kiintymyssuhdeteorian avulla Bowlby pyrki selittämään sitä, minkä takia ihminen muodostaa kestäviä ja vahvoja siteitä toiseen ihmiseen ja ahdistuu, kun tällainen ihmissuhde katkeaa (Bowlby, 1979; ks. Hautamäki, 18). Sinkkosen ja Kallandin (2003) mukaan Bowlby korosti vahvasti lapsen sekä lapsen äidin varhaisen vuorovaikutussuhteen merkitystä ja vastaavasti hän näki myös lapsen toistuvan erottamisen äidistä lapselle haitallisena (Sinkkonen & Kalland, 7).

Heti syntymästä lähtien lapsella on luontainen tarve kiinnittyä häntä ensisijaisesti hoivaavaan aikuiseen. Tästä kiinnittymisen tavasta lapsi lähtee kehittämään ensimmäistä kiintymyssuhdetta toiseen ihmiseen (Hautamäki, 2003, 21–22). Kiintymyssuhde on sisäinen säätelyjärjestelmä, jonka avulla lapsi pyrkii pitämään yllä kokemuksen siitä, että hoivaaja antaa hänelle turvaa hädän hetkellä (Bowlby 1969; ks. Hautamäki, 2003, 22). Kiintymysjärjestelmä aktivoituu, kun lapsi joutuu ahdistavaan tilanteeseen (Hautamäki, 2003, 23). Goldingin (2014) mukaan kiintymysjärjestelmän laukaisijana voi toimia mikä tahansa ympäristötekijä, joka aiheuttaa lapselle pelkoa, uhkaa tai hämmennystä. Ero hoivaajasta, hoivaajan emotionaalinen poissaolo ja lapsen torjuminen kiihdyttävät kiintymysjärjestelmän toimintaa. Kiintymysjärjestelmän voivat laukaista myös sisäiset kokemukset, kuten nälkä, kipu ja väsymys (Golding, 40). Kiintymysjärjestelmän aktivoituessa lapsi etsii turvan tunnetta ensisijaisesta hoivaajastaan. Kun hoivaaja vastaa tunnetasolla lapsen hätään, lapsi saa tunteen turvallisuudesta ja voi jälleen keskittyä tutkimaan ympäristöönsä (Hautamäki, 2003, 23). Kiintymysjärjestelmän hiljenemisestä seuraava turvallisuuden tunne on tärkeä edellytys sille, että lapsi voi oppia uusia asioita (Salo, 2002, 53–54). Kun hoivaaja on lasta kohtaan etäinen ja lapsi ei saa kokemusta hoivaajan läsnäolosta, kiintymyskäyttäytyminen vahvistuu entisestään (Rusanen, 2011, 32). Kiintymyssuhde on tulosta siitä, millä tavoin lapsi vastaa käytöksellään siihen hoivaan, jota hoivaaja lapselle tarjoaa (Punamäki 2003, 177–180).

Rusasen (2011) mukaan kiintymyssuhde alkaa muotoutua heti syntymästä lähtien. Lapsen kokemus turvallisuudesta alkaa syntyä jo puolen vuoden iässä, mutta siihen voidaan kyllä vaikut-

taa aina viiteen ikävuoteen saakka. Viiden ikävuoden jälkeen lapsen kiintymysjärjestelmän aktivoitumisesta seuraava kiintymyskäyttäytyminen alkaa heikentyä, mutta lapsi on omaksunut kiintymyssuhteesta itselleen jo suuren määrän sisäisiä työskentelymalleja, jotka ohjaavat hänen toimintaansa erilaisissa tilanteissa (Rusanen, 35). Keltikangas-Järvinen (2010) toteaa, että kiintymyssuhteen syntymisen kannalta merkittävin ajanjakso on syntymästä kahden ja puolen vuoden ikään saakka. Tänä aikana lapsi saavuttaa turvallisen kiintymyssuhteen tai päinvastoin kiintymyssuhde jää turvattomaksi (Keltikangas-Järvinen, 154). On havaittu, että kiintymyssuhdemalli on suhteellisen pysyvä. Näin ollen lapsena omaksuttu kiintymyssuhdemalli säilyy aina aikuisuuteen saakka (Sinkkonen & Kalland, 2016). Aikuinen siis siirtää omaa kiintymyssuhdemalliaan myös omille lapsilleen. On kuitenkin mielenkiintoista, että adoptoitu lapsi kykenee luomaan vielä seitsemän vuoden iässä turvallisen kiintymyssuhteen uusiin hoivaajiinsa, mikäli olosuhteet ovat tähän suotuisat (Keltikangas-Järvinen, 2010, 154). Kiintymyssuhdemalleja käsitellen lisää alaluvussa 4.3.

Kiintymyssuhteeseen liittyvää tutkimusta on tehty laajalti. Sinkkonen (2018) on eritellyt kiintymyssuhteeseen liittyviä tutkimusmenetelmiä tarkemmin. Ensimmäinen menetelmä kiintymyssuhdeteorian tutkimiselle on ollut Mary Ainsworthin luoma vierastilanne-menetelmä, jonka keskeinen anti oli kiintymyssuhdeteorialle keskeisten kiintymyssuhdemallien löytäminen. Vierastilanne-menetelmää kehittivät Ainsworthin jälkeen useat muut alan tutkijat, kuten Patricia Crittenden. Mary Main taas kehitti kiintymyssuhdehaastattelun (AAI), jonka avulla hän tutki aikuisuuden kiintymyssuhdemalleja. Lasten kiintymyssuhteen tutkimiseen on kehitetty myös projektiivisiä menetelmiä, joissa lapsen tehtävä on jatkaa annetun tarinan alkua. Crittendenin kehittämä menetelmä Care Index on myös Suomessa käytetty menetelmä, jonka avulla kyetään havainnoimaan vauvan ja hoivaajan välistä vuorovaikutusta. Menetelmän käyttöön on koulutettu Suomessa lukuisia alan ammattilaisia (Sinkkonen, 10, 54–55).

Kiintymyssuhde on tunnepitoinen ja kestävä side, jonka muodostamme tärkeisiin ihmisiin (Keltikangas-Järvinen, 2012, 29). Hughesin (2011) mukaan kiinnittymisen avulla lasta voidaan ohjata itsenäisenä toimijana, se on tärkeää, jotta lapsen kehitys mahdollistuu (Hughes, 16). Kiintymyssuhdeteoria tarjoaa mahdollisuuden, jonka avulla voimme ymmärtää, minkälainen merkitys varhaisella vuorovaikutuksella on ihmisen myöhempää elämäntähtäystä ajatellen (Sinkkonen & Kalland, 2003, 7). Kiintymyssuhdetta ohjaa ajatus siitä, että lapsen kannalta suotuisa sosioemotionaalinen kehitys on pitkälti kiinni siitä, tarjoaako ympäristö tarpeeksi vastakaikua lapsen sosiaalisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin (Lyytinen, Korhokangas & Lyytinen, 1998, 61).

4.1 Varhainen vuorovaikutus ohjaa kiintymystä

Tammisen (2004, 47) mukaan vauva aloittaa vuorovaikutustaitojen harjoittelun jo äidin kohdussa – kun vauva potkaisee, se saa äidissä aikaan reaktion. Sensoriset aistimukset kuten ihokosketus, tuoksut ja kuulohavainnot ovat ensimmäisiä vauvaa hoivaajaan yhdistäviä tekijöitä (Sinkkonen, 2018, 39). Heti syntymästä lähtien lapsi suuntautuu sosiaaliseen kanssakäymiseen. Pienen vauvan katse ohjautuu usein enemmän elävään ja liikkuvaan olentoon, kuin esineeseen (Lyytinen, Korkiakangas & Lyytinen, 1998, 59). Synnyttyään vauvan tapoja ilmaista omia tarpeita ovat itku, hymy sekä ääntely. Näiden toimintojen avulla vauva yrittää herättää hoivaajassa vastavuoroisuutta, joka on yksi vuorovaikutuksen peruspilareista. Vastavuoroisuudelle on tärkeää sekä vauvan että hoivaajan molemminpuoliset kokemukset vuorovaikutusaloitteista, vuorovaikutuksen lopettamisesta sekä myös kokemus vastaamatta jätetystä aloitteesta. Tällainen vastavuoroisuus mahdollistaa vuorovaikutukselle ominaiset vuorovaikutussyklit (Nurmi ym., 2015, 34; Tamminen, 2004, 46, 49). Goldingin (2014) mukaan vastavuoroisuus mahdollistaa intersubjektiiivisen suhteen, jossa lapsi ja hoivaaja voivat yhdessä jakaa tunnepitoisia kokemuksia. Tällaisissa intersubjektiiivisissa suhteissa molemmat osapuolet kykenevät eläytymään toistensa tunteisiin tilanteen vaatimalla tavalla. Hoivaajan käytöksessä tämä näkyy niin, että hän on kykeneväinen rauhoittelemaan hätäistä lasta säikähtämättä sekä antautumaan yhdessä ilonhetkiin lapsen ollessa iloinen (Golding, 104).

Rusanen (2011) toteaa, että kiintymyskäyttäytymisen mahdollistaa vauvan ja hoivaajan välinen vuorovaikutus. Hoivaajan tulee olla jatkuvasti läsnä vauvan elämässä. Vauva ymmärtää parhaiten tunteisiin vetoavaa viestintää ja näin ollen vuorovaikutuksen tulisi olla sävyiltään eloisaa ja iloista. Pienen lapsen kanssa viestiminen eroaakin viestinnästä aikuisen kanssa. Tämän näkyy äänenpainossa, äänensävyssä sekä puheen nopeudessa. Hoivaajan ollessa herkkä lapsen osoittamille reaktioille, kykenee hän paremmin vastaamaan lapsen tarpeisiin ja näin ollen edistämään lapsen tunnetta turvallisuudesta. Tätä hoivaajan osoittamaa herkkyyttä kutsutaan sensitiivisyydeksi (Rusanen, 36, 98). Kivijärven (2003) mukaan hoivaajan sensitiivinen kasvatusote voidaan nähdä yhtenä vastavuoroisuuden ja yhteenkuuluvuuden mahdollistajana molempien, sekä vauvan että äidin, kokemusmaailmassa. Vastavuoroisuuden ja yhteenkuuluvuuden on nähty myös ohjaavan lapsen sosiaalisen kehityksen suuntaviivoja (Kivijärvi, 254–256).

Kiintymyssuhteen laatua on selitetty paljon juurikin vanhemman sensitiivisyyden avulla (Sinkkonen, 2018, 44). Goldingin (2014) mukaan sensitiivinen hoivaaja havaitsee vauvan osoittamat tarpeet, osaa tulkita niitä sekä vastata niihin riittävän nopealla sekä johdonmukaisella tavalla.

Päinvastoin epäsensitiivinen hoivaaja ei huomaa vauvan osoittamia tarpeita, ei kykene tulkitsemaan niitä ja vastaa niihin epäjohdonmukaisesti, jos ollenkaan (Golding, 2014, 40). Epäsensitiivisen hoivaajan käytös näkyy pienessä lapsessa siten, että lapsi alkaa vältellä omien tunteiden ja tarpeiden ilmaisua. Vaikka hoivaaja viettäisikin paljon aikaa lapsen kanssa, vuorovaikutus jää vaille kahden ihmisen välistä psyykkistä yhteyttä (Kivijärvi, 2003, 255). Sinkkosen (2018) mukaan toinen käsite, jolla kiintymyssuhteen laatua on selitetty, on mentalisaatio. Mentalisaatio tarkoittaa ymmärrystä siitä, että vuorovaikutus tapahtuu kahden toisistaan erillisen ihmisen välillä ja molemmat osapuolet ajattelevat ja kokevat asiat hyvinkin eri tavoin. Se on ymmärrystä siitä, että ihminen tuntee paljon tunteita, jotka eivät välttämättä näy ulospäin. Toisen ihmisen mielestä voi päästä tietoiseksi ainoastaan avoimella suhtautumisella ja kysymällä. Mentalisaatiokyky kehittyy, kun kasvaa mentalisoivassa hoivassa. Mentalisaatiota voidaan pitää empatian lähikäsitteenä, sellaisena vuorovaikutustaitona, joka ohjaa tiedostamattomasti ihmisen toimintaa (Sinkkonen, 44–45).

4.2 Sisäistetyt työskentelymallit

Kuten edellisessä alaluvussa käy ilmi, kiintymyssuhteen muodostumiseen vaikuttavat merkittävästi lapsen ja hoivaajan väliset varhaiset vuorovaikutuskokemukset. Keskeinen käsite Bowlbyn kiintymyssuhdeteorialle on sisäistetty työskentelymalli (Sinkkonen, 2018, 40–41). Hautamäen (2003) mukaan Bowlby itse viittasi sisäisellä työskentelymallilla niihin työmalleihin, jotka yksilö muodostaa ympäröivästä maailmasta ja itsestään suhteessa siihen. Tämä ympäristöstä muodostettu työskentelymalli vaikuttaa myös lapsen käsitykseen kiintymyksen kohteesta, sekä käsitykseen itsestä kiintymyksen kohteen silmissä (Hautamäki, 27). Sinkkonen (2018) jatkaa, että sisäiset työskentelymallit ovat kokonaisuuksia, jotka syntyvät lapselle lukuisista hoivaajan kanssa yhdessä käydyistä vuorovaikutustapahtumista. Työskentelymallit koostuvat muistikuvista, odotuksista ja luottamuksesta hoivaajan saatavuutta kohtaan. Ne ohjaavat lasta tapahtumien havainnoimisessa, ennakoimisessa ja suunnittelussa (Sinkkonen, 40–41).

Rusanen (2011) toteaa, että sisäistetyt työskentelymallit määrittävät lapsen toimintaa siinä, miten lapsi ilmaisee itseään hoivaajalle ja millä tavoin hän hakee hoivaajalta kaipaamaansa läheisyyttä ja hoivaa. Sisäistetty työskentelymalli määrittää näin ollen myös lapsen kiintymyskäyttäytymistä hoivaajaa kohtaan. Lapselle syntyy ohjaileva kokemus siitä, minkälaisia keinoja hänen tulee käyttää saadakseen hoivaajalta tarvittavaa huomiota ja kuinka hoivaaja reagoi lapsen tarpeisiin (ks. Rusanen, 2011, 60). Kiintymyssuhteen laadulla on nähty olevan yhteyttä myös

siihen, missä määrin lapsi on valmis muovaamaan näitä työskentelymalleja (Sinkkonen, 2018, 4). Sisäiset mallit koskien hoivaajaa ja tältä saatua hoivaa heijastavat lapsen käsitykseen omasta itsestään ja näin ollen myös lapsen kehittyvään itseluottamukseen (Rusanen, 2011, 73–74). Ne ovat merkittäviä lapsen kohdatessa uusia tilanteita sekä kehityshaasteita (Punamäki, 2003, 175).

4.3 Kiintymyssuhdemallit

Bowlbyn rinnalla kiintymyssuhdeteoriaa kehitti merkittävästi yhdysvaltalainen psykologi Mary Ainsworth. Ainsworth tutki äitejä sekä heidän vauvojaan ja havaitsi, että äiti on lapselle merkittävä turvan lähde tämän tutustuessa ympäröivään maailmaan. Vauvan ollessa hätäntynyt, ahdistunut tai nälkäinen hän etsi aktiivisesti äitinsä huomiota riippumatta siitä, oliko äiti samassa tilassa vai ei. Äidin poistuminen ja takaisin palaaminen herätti vauvoissa toisistaan poikkeavia reaktioita, jotka nähtiin osoituksena kiintymyksestä. Ainsworthin kehittelemän vierastilannemenetelmän kautta voitiin havaita kaksi erilaista kiintymyssuhdemallia, joita ovat turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde. Turvaton kiintymyssuhde voidaan jakaa vielä erikseen välttelevään- ja ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen. (Bowlby & Ainsworth, 1991). Sinkkonen ja Kallandin (2016) mukaan organisoitumaton eli jäsentymätön kiintymyssuhdemalli löydettiin kahta edeltäjäänsä myöhemmin. Jäsentymätön kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi soveltaa käyttökseen yhtäaikaisesti molempia turvattoman kiintymyssuhdemallin käyttäytymisstrategioita (Sinkkonen & Kalland, 2016). Hoivaajan oma kiintymyssuhdemalli vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka hän toimii lapsen kanssa (Sinkkonen, 2018, 128). Muun muassa Mary Main on tutkinut tarkemmin näitä aikuisten kiintymyssuhteita erilaisten haastattelumenetelmien avulla. Haastatteluiden tarkoituksena on tuoda esille haastateltavan kokemuksia omasta lapsuusajasta sekä nykyisistä kiintymyssuhteista ja peilata näitä kokemuksia omaan elämään sekä vanhemmuuteen (Hautamäki, 2003, 42).

Kiintymyssuhteen laatu näyttäytyy lapsen reaktioissa ja tunteiden käsittelyssä tämän joutuessa eroon hoivaajastaan (Nurmi ym., 2014, 16). Kiintymyssuhdemalli muotoutuu osaksi lapsen persoonallisuutta ja näin ollen se vaikuttaa siihen, minkälaisiin ihmissuhteisiin lapsi tulevaisuudessa ajautuu (Tamminen, 2004, 64). Punamäki (2003) toteaaakin, että kiintymyksen laatu ennustaa lapsen käytöstä tämän kohtaamisissa sosiaalisissa tilanteissa. Samaan aikaan se selittää myös kehityksen monimuotoisuutta sekä vahvuuseroja lasten välillä. Kiintymyssuhdemalli vaikuttaa lapsen kokemiin haasteisiin kehityksen aikana (Punamäki, 180). Kiintymyssuhdemallit löytyvät myös taulukosta 2, joka löytyy liitteistä (Liite 2).

4.3.1 Turvallinen kiintymyssuhde

Suomalaisista lapsista valtaosa kasvaa turvallisissa olosuhteissa (Sinkkonen & Kalland, 2003, 11) ja yleisesti ottaen kaksi kolmasosaa lapsista ovat hoivaajaansa turvallisesti kiinnittyneitä (Hughes, 2011, 21). Turvallinen kiintymyssuhde mahdollistuu luottamuksen kautta (Sinkkonen & Kalland, 2016). Lapsen luottamus hoivaajaa kohtaan syntyy silloin, kun hoivaaja on emotionaalisesti läsnä (Sinkkonen, 2018, 45). Näin lapsi kykenee luottamaan hoivaajaan, kun kokee tarvitsevansa jotain (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 99). Hoivaajan poistuminen synnyttää turvallisesti kiinnittyneessä lapsessa tunteen huolestuneisuudesta, kun taas jälleen näkemisen yhteydessä lapsi on täynnä riemua (Keltikangas-Järvinen, 2010, 154). Kun lapsi kokee hätää, ja hoivaaja osoittaa olevansa läsnä, lapsen tunne turvallisuudesta palaa ja lapsi kykenee jälleen jatkamaan leikkejään (Rusanen, 2011, 92). Turvallisella kiintymyssuhteella ja hoivaajan sensitiivisyydellä sekä kyvyllä mentalisoida voidaan siis nähdä olevan yhteys. Sinkkonen ja Kallandin (2016) mukaan turvallisesti kiinnittynyt lapsi voi käyttää huolelta aikaansa siihen, että hän tutustuu ympäristöön ja opettelee uusia asioita.

Turvallisen kiintymyssuhteen myötä lapsi oppii vuorovaikutuksen kannalta tärkeitä taitoja (Sinkkonen & Kalland, 2016). Turvallinen kiintymyssuhde tukee lapsen kehitystä useilla eri osa-alueilla, kuten tunteiden säätelyssä, itseluottamuksessa sekä sosiaalisissa taidoissa suhteissa vertaisiin (Hughes, 2011, 20). Tämä näkyy myös käytöksessä. Rusanen (2011) toteaa, että turvallisesti kiinnittyneen lapsen on helppo ottaa kontaktia hoivaajaan. Vuorovaikutus ja tunteiden ilmaisu on molemminpuolista sekä sujuvaa (Rusanen, 63). Luottamuksellisen suhteen myötä lapsi uskaltaa luottaa myös muihin ihmisiin sekä tätä myötä toimimaan heidän kanssaan (Keltikangas-Järvinen, 2012, 7; Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 99). Lapsi uskaltaa myös näyttää omat tunteensa ilman, että hänen tarvitsee kokea pelkoa hylätyksi tulemisesta (Sinkkonen & Kalland, 2016) ja oppii arvostamaan myös omia tunteita (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 99).

Keltikangas-Järvinen (2012) toteaa, että turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi alkaa muodostaa kokemusta omasta itsestä sekä siitä, millä tavoin vuorovaikutus ihmisten välillä toimii. Minuuden kehityksen myötä lapsi alkaa harjoitella myös itsensä kontrolloimista sekä omien tunteiden säätelyä (Keltikangas-Järvinen, 26). Rusanen (2011) mukaan iän puitteissa lapsi ilmaisee tunteita avoimesti ja vuorovaikutustilanteeseen sopivalla tavalla. Lapselle kehittyy taitoja, joiden avulla hän kykenee ratkaisemaan kohtaamiaan ongelmia monipuolisesti. Käytökselle ei ole ominaista toistuvat ylilyönnit, kuten aggressiivisuus (ks. Rusanen, 64). LaFrenieren ja Stroufen mukaan turvallisen kiintymyssuhteen omaava lapsi ystävystyy helpommin, selviää erilaisista

ongelmanratkaisutilanteista sekä kykenee molemminpuoliseen toverisuhteeseen paremmin, kuin turvattomasti kiinnittynyt lapsi (ks. Nurmi ym., 2014, 61). Kokemus luottamuksesta valaa lapselle eheän itsetuntemuksen sekä taidon arvostaa itseä sellaisena kuin on (Hughes, 2011, 18).

4.3.2 Turvaton kiintymyssuhde

Ainsworth on jakanut turvattoman kiintymyssuhteen välttelevään ja ristiriitaiseen kiintymyssuhdemalliin, jotka eroavat toisistaan siinä, kuinka hoivaaja reagoi lapsen tarpeisiin ja tunteiden osoitukseen (Bowlby & Ainsworth, 1991). Lapsi kykenee kasvamaan myös turvattomassa kiintymyssuhteessa, mutta sitä varten hänen tulee kehittää erilaisia keinoja (Tamminen, 2004, 64). Seuraavaksi kuvailen tarkemmin sekä välttelevää, että ristiriitaista kiintymyssuhdemallia.

Kronqvistin ja Pulkkinen (2007) mukaan välttelevässä kiintymyssuhteessa hoivaajalla on vaikeuksia kohdata lapsen ilmaisemia tunteita. Tämä voi näyttäytyä käytöksessä esimerkiksi siten, että hoivaaja pyrkii hiljentämään lapsen tämän innostuessa. Hoivaajan käytös johtaa siihen, että lapsi yrittää pärjätä tunteidensa kanssa yksin (Kronqvist & Pulkkinen, 99). Rusanen (2011) toteaa, että välttelevästi kiinnittynyt lapsi kehittää itsesäätelysystemin, jonka avulla hän kykenee rauhoittelemaan itseään ahdistavalta tuntuissa tilanteissa, kuten hoivaajan poistuessa. Lapsi ei juuri ilmaise ahdinkoaan, vaikka fysiologinen käyttäytyminen hoivaajan poistuessa on jopa voimakkaampaa, kuin turvallisesti kiinnittyneillä lapsilla (Rusanen, 2011, 65–66). Lapsi ei osoita juurikaan mielenkiintoa hoivaajaa kohtaan tämän poistuessa tilanteesta – niin kuin ei myöskään tämän palatessa (Keltikangas-Järvinen, 2010, 154). Välttelevästi kiinnittynyt lapsi ei opi kohtaamaan omia tunteita (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 99) ja on etäinen (Rusanen, 2011, 66). Vaikeus tunteiden tunnistamisessa näyttäytyy epätoivottuna käytöksenä, kuten voimakkaina tunnereaktioina, vetäytymisenä ja rajojen uhmaamisena (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 27, 100). Sinkkosen ja Kallandin (2016) mukaan lapsi voi näyttäytyä myös hyvin reippaana mukautuessa vanhempiansa tahtoon sekä piilottamalla omat tunteensa. Punamäki (2003) toteaa, että välttelevästi kiinnittynyt lapsi on omatoiminen ja kehittyneen mielikuvituksen ansiosta lapsi kykenee harjoittelemaan erilaisia tunteita leikkien avulla. Päinvastoin taas tunneilmaisu voi olla heikkoa, lapsi saattaa vetäytyä ja viettää paljon aikaa omassa mielikuvitusmaailmassaan. Lapsi tarvitsee yhtä lailla aikuisen läheisyyttä, vaikka pyrkiikin sitä toiminnallaan peittelemään (Punamäki, 178–179).

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa hoivaajan tapa reagoida lapsen tunteiden osoituksiin on ennalta-arvaamatonta sekä epäjohdonmukaista. Tällainen käytös johtaa siihen, että lapsi ei kykene lähes laisinkaan ennakoimaan vanhemman mahdollisia reaktioita (Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 100). Koska lapsi on pieni, hän ei ymmärrä sitä, minkä takia hoivaaja on toisinaan tavoitettavissa ja toisinaan taas täysin tavoittamaton (Sinkkonen & Kalland, 2016). Rusanen (2011) mukaan tällä tavoin kiinnittynyt lapsi on kehittänyt äärimmäisiä työskentelymalleja, joihin hän turvautuu kokiessaan hätääntyneisyyttä. Tällaisia voivat olla passiivisuus, tunteiden liioittelu ja aggressiivisuus. Ristiriitaisesti kiinnittyneen lapsen onkin todettu osoittavan voimakkaammin aggressiota, kuin muilla tavoin kiinnittyneet lapset (Rusanen, 67–68). Lapsen ja hoivaajan välille kehkeytyy negatiivinen tunnelma (Sinkkonen & Kalland, 2016). Kun hoivaaja poistuu, lapsi hätääntyy ja hoivaajan takaisin palatessa tämän on vaikea saada lapsi rauhoittumaan, sillä lapsi samanaikaisesti sekä etsii, että vastustaa hoivaajan tarjoamaa turvaa (Keltikangas-Järvinen, 2010, 154). Koska lapsi ei kykene käyttämään hoivaajaa turvana, on leikki useimmiten rikkonaista (Rusanen, 2011, 68). Punamäki (2003) toteaa, että lapsi elää ikään kuin jatkuvassa ylivirittyneisyyden tilassa (Punamäki, 179).

Goldingin (2014) mukaan ristiriitainen kiintymyssuhde heijastaa lapsen käytökseen vertaissuhteissa. Ne voivat olla lapselle jopa haastavia. Ristiriitaisesti kiinnittynyt lapsi ei ymmärrä vastata toisen lapsen palvelukseen vastapalveluksella, vaikka hän odottaisi itse toisilta tällaista toimintaa. Lapsi tulkitsee asioita negatiivisesti, joka johtaa siihen, että lapsi voi myös ajatella toisten ajattelevan hänestä pahasti. Kavereita kohtaan voi esiintyä jopa omistushalua ja takertuvuutta. Myös välttelevässä kiintymyssuhdemallissa lapsen käytöksessä esiintyy samanlaisia piirteitä, kuten itseluottamuksen puutetta (Golding, 56–58). Punamäki (2003) toteaa, että ristiriitaisen kiintymyssuhteen omaava lapsi voi kokea toisten lasten lähestymisen vihamielisenä ja välttelevän kiintymyssuhteen omaava lapsi taas tunkeilevana. Ystävyssuhteet ovat haastavia ja ryhmään sopeutuminen haastavaa, sillä sosiaalisia tilanteita tulkitaan yksinkertaisesti väärin (Punamäki, 182). Rusanen (2011) mukaan turvattomasti kiintyneillä lapsilla tavataan enemmän ongelmia käyttäytymisen kanssa, kuin turvallisesti kiinnittyneillä. Tällaiset lapset tarvitsisivat runsaasti positiivista huomiota aikuisilta (Rusanen, 71–72).

4.3.3 Jäsentymätön kiintymyssuhde

Sinkkoson ja Kallandin (2016) mukaan jäsentymättömän eli organisoitumattoman kiintymyssuhteen nähdään olevan tulosta siitä, että lapsi on syystä tai toisesta kokenut kaltoinkohtelua tai

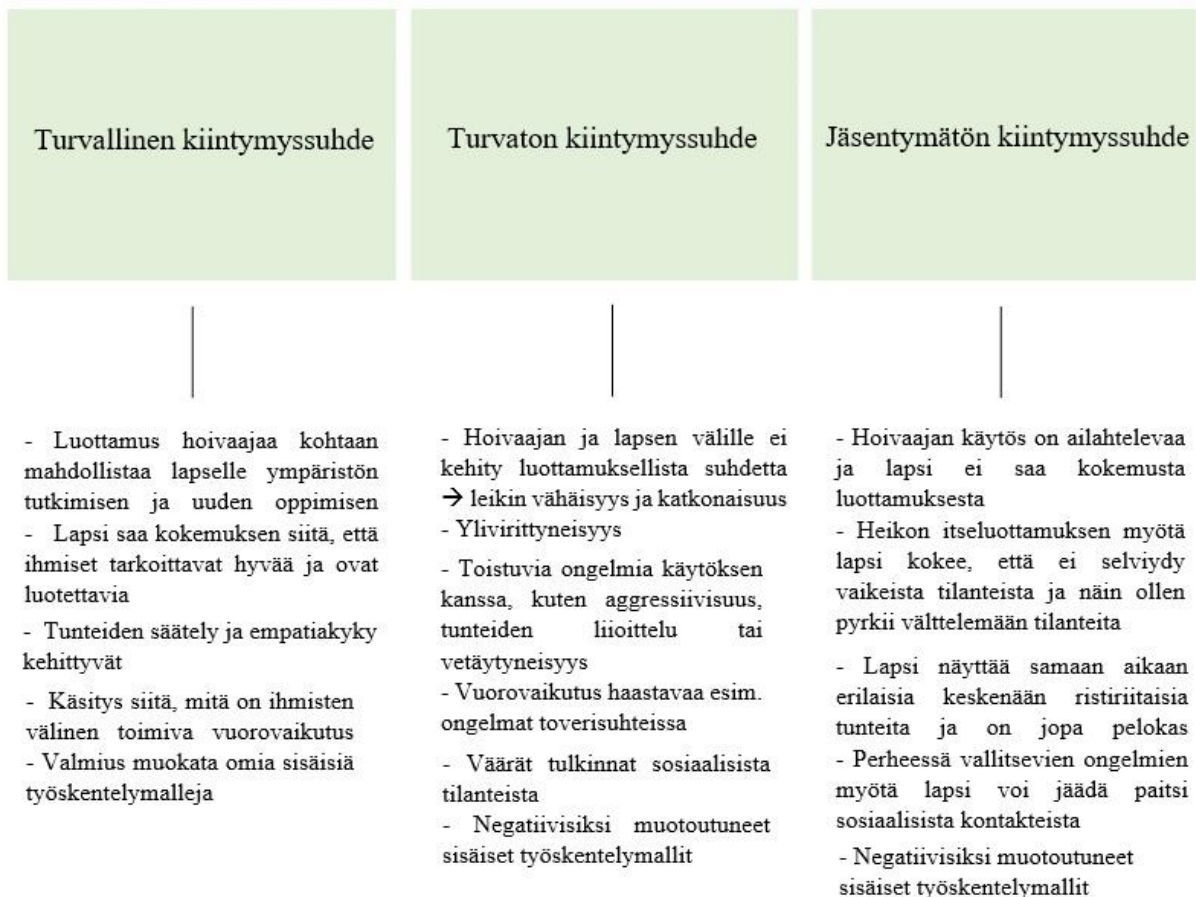
muuta laiminlyöntiä hoivassa. Hoivaajan käytös voi olla epävakaa ja hoivaaja saattaa viestiä sanoilla ja eleillä erilaisia asioita yhtä aikaa. Lapsi ei kykene omalla toiminnallaan vaikuttamaan hoivaajan käytökseen (Sinkkonen & Kalland, 2016). Jäsentymättömästi kiinnittyneen lapsen käytös ei ole selkeää, se ei noudata minkäänlaista kaavaa (Sinkkonen, 2018, 126). Hughesin (2011) mukaan lapsi ei luota itseensä, eikä vanhempiinsa ja näin ollen lapsen tapa selviytyä stressaavista tilanteista on niiden vältteleminen. Tällä tavoin lapsi pyrkii saamaan tunteen turvallisuudesta. Lapsi uskoo, että hänen kykynsä ja ihmissuhdetaitonsa eivät ole riittävän hyvät selviytyäkseen haastavalta tuntuvista tilanteista (Hughes, 21–22). Jäsentymättömyys on näyttäytynyt vierastilannetutkimuksissa lapsen asennoissa, jähmettymisessä, liikkeiden hitautessa sekä pelossa hoivaajaa kohtaan. Käytöksessä on ollut havaittavissa myös yhtäaikaista elementtejä vastakkaisista kiintymyssuhdemalleista (ks. Sinkkonen, 2018, 126–127). Sinkkonen ja Kallandin (2016) mukaan lapsi ilmaisee useita erilaisia tunteita yhtä aikaa. Lapsi saattaa olla hyvinkin valpas tai täysin kangistunut halutessaan hoivaajan huomiota (Sinkkonen & Kalland, 2016). Jäsentymätön kiintymyssuhde voi näkyä siis lapsen käyttäytymisessä niin henkisesti, kuin fyysiselläkin tasolla (Rusanen, 2011, 68). Traumatisoituneen lapsen on haastava ymmärtää omia reaktioita, kuten todellisuuden vääristymistä ja uhan pakonomaista ajattelua. Tämä ymmärtämättömyys saa lapsen pelkäämään (Punamäki, 2003, 185).

Sinkkonen (2018) toteaa, että jäsentymätön kiintymyssuhde on suhteellisen haastava käsite. Tämä johtuu siitä, että kiintymyssuhdemallin alta löytyy runsaasti toisistaan erilaisia käyttäytymisen tapoja. Vaikka jäsentymätön kiintymyssuhde useimmiten yhdistetään traumaattisiin kokemuksiin ja laiminlyöntiin lapsen hoivassa, on osa lapsista elänyt kuitenkin myös suhteellisen tavallisissa ympäristöissä. Osittain tätä on yritetty selittää myös sillä, että hoivaaja siirtää omaa kiintymyssuhdemalliaan edelleen lapseensa. Jäsentymätön kiintymyssuhde voidaan kuitenkin nähdä lapsen psyykkisen haavoittuneisuuden ja psyykkisten häiriöiden taustalla. Lapsella voi esiintyä niin sanottua surematonta surua sellaisissa asioissa, joita hän ei ole päässyt käsittelemään (Sinkkonen, 127–129). Toisaalta Punamäki (2003) mainitsee myös, että tutkimusten mukaan lasten välillä on huomattaviakin eroja siinä, miten lapset selviytyvät traumaattisista kokemuksista. Lapset tulkitsevat vaaran eri tavoin ja käyttävät myös erilaisia keinoja selviytyäkseen (Punamäki, 185). Rajanvetoa traumasta seuraavan käytöksen ja kiintymyssuhteen turvattomuudesta johtuvan käytöksen välillä on kuitenkin vaikea huomata (Sinkkonen & Kalland, 2016). Täytyy myös ottaa huomioon, että trauma voi esiintyä jokaisella ihmisellä kiintymyssuhdemallista huolimatta. Punamäki (2003, 196) kuitenkin huomauttaa, että kiintymyssuhdemallilla on merkitystä siihen, kuinka traumaattiset tilanteet koetaan.

5 Kiintymyssuhdemallin merkitys alle kouluikäisen kehittyvässä sosiaalisuudessa

Tämän tutkimuksen avulla tarkoituksenani on selvittää, minkälainen merkitys kiintymyssuhdemallilla on alle kouluikäisen lapsen sosiaalisessa kehityksessä. Teoreettisen tarkastelun perusteella voidaan todeta, että varhaisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kehityksen yhteys on merkittävä. Lapsen sosiaalinen kehitys ja tätä myötä myös sosiaalisten taitojen harjoittelu alkaa jo syntymän hetkellä. Vuorovaikutus etenee hiljalleen kehollisista ilmaisuista puheeseen ja edelleen haastavampia taitoja vaativiin sosiaalisiin tilanteisiin sekä niistä selviytymiseen. Kauppila (2006, 131) toteaa, että rakennamme sosiaalisia taitoja vuorovaikutustilanteissa luomiemme sisäisten työskentelymallien avulla.

Kuten aikaisemmin kävi ilmi, lapsi alkaa muodostaa sisäisiä työskentelymalleja jo suhteessa ensisijaiseen hoivaajaansa. Goldingin (2014) mukaan pieni vauva oppii jo varhain ennakoimaan hoivaajan käytöstä ja iän karttuessa hän käyttää sisäisiä työskentelymalleja suunnitellessa sitä, kuinka saa kiinnitettyä omalla käytöksellään hoivaajan huomion itseensä. Leikki-ikäisenä lapsi kykenee jo käyttämään sisäisiä työskentelymalleja siihen, että kykenee jatkamaan omaehtoista toimintaa hoivaajan poissaolosta huolimatta (Golding, 72–73). Kohtelulla, jota lapsi saa osakseen aikuiselta, on merkitystä sosiaalisten taitojen oppimisessa (Rusanen, 2011, 85). Golding (2014) toteaa, että positiivisesti värityneet sisäiset työskentelymallit omaava lapsi kokee olevansa rakastettu ja huomion arvoinen. Lapsi ajattelee, että myös toiset ihmiset ovat rakastavia ja tätä myötä kykenee luottamaan muihin. Päinvastoin negatiivisiin työskentelymalleihin juurtunut lapsi voi kokea itsensä arvottomaksi ja toiset ihmiset esiintyvät lapsen silmissä pelottavina (Golding, 73). Tämä vaikuttaa olennaisesti siihen, miten lapsi uskaltaa hakeutua sosiaalisuutta vaativiin tilanteisiin ja mikä lapsen kokemus tällaisista tilanteista on.

Taulukko 3. Lapsen sosiaalinen kehitys kiintymyssuhdemalleittain (Majava, 2020).

Kuten kiintymyssuhdemalleja tarkasteltaessa kävi ilmi, voi käyttäytyminen turvallisesti ja turvattomasti kiinnittyneen lapsen välillä poiketa runsaasti toisistaan. Sinkkosen (2018) mukaan kiintymyssuhdemallilla on nähty olevan yhteyttä siihen, kuinka hyvin lapsi kykenee muuttamaan sisäisiä työskentelymalleja. Turvallisesti kiinnittyneen lapsen käytös on joustavaa erilaisissa olosuhteissa, päinvastoin turvattomasti kiinnittynyt lapsi pitää omaksumistaan strategioista kiinni hanakammin (Sinkkonen, 41). Rusanen (2011) mukaan turvattomasti kiinnittyneen lapsen sosiaaliset taidot eivät pääse kehittymään tarvittavasti negatiivisiksi muotoutuneiden sisäisten työskentelymallien myötä. Lapsi on oppinut selviämään pelottavista tilanteista yksin, sillä hoivaaja on vastannut lapsen osoittamiin tarpeisiin puutteellisesti. Tilanteissa, joissa lapsi kokee tavalla tai toisella olevansa hätäntynyt tai peloissaan sisäiset työskentelymallit ohjaavat lapsen toimintaa. Konfliktitilanteissa tämä voi näkyä itsensä aggressiivisena puolustamisena. Lapsi ei myöskään välttämättä koe syyllisyyttä aiheuttaessaan hätää toiselle lapselle, sillä hän ei tunnista mikä hätäntymiseen on johtanut ja miksi (Rusanen, 71). Golding (2014) toteaa, että

sisäisellä työskentelymallilla on vaikutusta lapsen kokemukseen itseluottamuksesta ja minäpystyvyydestä sekä lapsen sosiaaliseen ymmärrykseen muita kohtaan. Lisäksi sisäinen työskentelymalli on yhteydessä siihen, miten lapsi kykenee kokemaan empatiaa toista kohtaan (Golding, 73). Lapsen tulisi saada osakseen sekä arvostavaa, että huolehtivaa kasvatusta, jotta hänen empatiakykynsä pääsee kehittymään (Ahvenainen ym., 2001, 56).

Goldingin (2014, 40) mukaan hoivan laadulla on merkitystä, kun tarkastellaan lapsen käytöstä. Pieni lapsi seuraa aktiivisesti aikuisia ja mallintaa heidän käytöksestään tekemänsä havainnot osaksi omaa toimintaansa (Dowling, 2010, 132). Pihlaja (2019, 150) toteaa, että hoivaajan psyykkinen oireilu voi näkyä myös lapsen käytöksessä, sillä lapsi saattaa sisäistää hoivaajan käyttäytymistapoja osaksi omaa toimintaa. On myös mahdollista, että lapselle ei kehity sanavarastoa, jonka avulla hän voisi ilmaista omia ajatuksiaan. Tämä voi näkyä siten, että lapsi ei osaa vastata hänelle asetettuihin yksinkertaisiin kysymyksiin ikätason vaatimalla tavalla (Golding, 2014, 105). Aikuisen tehtävä on järjestää lapsi sellaisiin tilanteisiin, jossa lapselle mahdollistuvat myönteiset kokemukset vuorovaikutuksesta toisten ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2012, 61). Mikäli vanhemmilla on ongelmia esimerkiksi psyykkisessä hyvinvoinnissa tai päihteiden kanssa, lapsi useimmiten mukautuu toiminnallaan osaksi puutteellisia olosuhteita (Pihlaja, 2019, 150). Voidaankin ajatella, että tällaisissa olosuhteissa elävillä lapsilla sosiaaliset kontaktit voivat jäädä hyvinkin puutteelliseksi, jos vanhemmilla ei omien ongelmien vuoksi ole voimavaroja niitä lapselle järjestää. Segrin ja Givertz (2003) ovat maininneet Libermanin, DeRisin ja Mueserin erottelemia syitä, joiden voidaan nähdä vaikuttavan puutteellisten sosiaalisten taitojen taustalla. Näitä syitä voivat olla roolimallien puute, joita lapsi tarvitsee sosiaalisten taitojen oppimisessa sekä juurikin erilaiset psykologiset ongelmat, kuten alkoholismi ja masennus. Traumaattiset kokemukset ja stressi voivat myös vaikuttaa sosiaaliseen kehitykseen – mahdollisesti ne aiheuttavat jopa taantumaa sellaisissa sosiaalisissa taidoissa, jotka ovat jo opittu (Segrin & Givertz, 137).

Kun hoivaaja on lasta kohtaan sensitiivinen, on havaittu, että vauva on mielialaltaan positiivisempi ja onnellisempi. Hoivaajan sensitiivisyydellä on vaikutusta myös lapsen sosiaaliseen käyttäytymiseen sekä lapsen leikkiin etenkin ensimmäisen ikävuoden aikana (Kivijärvi, 2003, 256). Mielialalla onkin paljon merkitystä siihen, miten suhtaudumme kohtaamiimme sosiaaliin tilanteisiin. Rusanen (2011) toteaa, että turvallinen kiintymyssuhde on merkittävä tekijä, kun tarkastellaan oppimiskykyä, tunne-elämää sekä tasapainoisuutta (Rusanen, 20).

Kuten Keltikangas-Järvinen (2012) toteaa, lapsen sosiaaliset taidot syntyvät kiintymyssuhteessa. Tällöin lapsi oppii, kuinka hän suhtautuu toisiin ihmisiin (Keltikangas-Järvinen, 15, 26). Sosiaaliset taidot ovat opittavia taitoja, jotka lapsi omaksuu perheen ja muiden sosiaalisten ympäristöjen kautta (Kauppila, 2006, 126). Kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa muun muassa siihen, kuinka lapsi ajattelee toisista ihmisistä, kuinka lapsi käyttäytyy toisia ihmisiä kohtaan ja kuinka lapsi ajattelee omasta itsestään (Golding, 2014, 72). Ilman toimivaa kasvatusta lapsi kyllä myös oppii sellaisia tapoja, joilla hän selviytyy erilaisista sosiaalista vuorovaikutusta vaativista tilanteista. Nämä tavat eivät ole kuitenkaan välttämättä kovin hyväksyttäviä (Keltikangas-Järvinen, 2010, 23–24). Epäsuotuisat kasvuolosuhteet heijastuvat lapsen käytökseen – mitä epäsuotuisampia kasvuolosuhteet ovat, sitä poikkeuksellisempina myös lapsen käytös näyttäytyy (Sinkkonen & Kalland, 2016). Punamäen (2003, 197) mukaan jo lapsen ensimmäisenä elinvuotena opitut tavat ilmaista tunteita ja toteuttaa vuorovaikutusta vaikuttavat merkittävästi myöhempään kehitykseen. Keltikangas-Järvinen (2012) toteaa, että lapsen kokemusta maailmasta ja toisten ihmisten luotettavuudesta sääntelee kiintymyssuhteesta saatu turva. Sensitiivisen ja tunneperäisesti tärkeän hoivaajan kanssa lapselle syntyy kokemus ihmisten välisestä toiminnasta ja samaan aikaan lapsi oppii säätelemään omaa käytöstään sekä reagoimaan myös toisiin ihmisiin (Keltikangas-Järvinen, 8, 21).

6 Pohdinta

Kandidaatintutkielma on ollut prosessina haastava, mutta yhtä aikaa myös antoisa ja mielenkiintoinen mahdollisuus tutustua itseä kiinnostavaan aiheeseen. Jo varhain tiesin, että tahdon tutkielmassani tutustua lapsen sosiaaliseen kehitykseen sekä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen, mutta näkökulma ja tutkimuskysymykset muotoutuivat vasta hiljalleen paljon myöhemmin. Vaikka tutkimukseni aihe sivuuttaa paljon myös psykologiaa, on se antanut runsaasti näkökulmaa omaa ammatillista kehittymistäni ajatellen. Lapsuuden sosiaalinen kehitys ja yhteistyö huoltajien kanssa ovat varhaiskasvatuksen opettajan työssä osa tavalista arkipäivää. Lapsen sosiaalinen kehitys ja sosiaaliset taidot voivat paljastaa yllättävän paljonkin lapsesta.

Etsiessäni lähdeaineistoa sekä siihen tutustuessani tulin huomanneeksi, että löysin itseni kerta toisensa jälkeen etsimässä kirjoja netistä löytyvän aineiston sijaan. Tämän voi huomata myös, kun tarkastelee lähemmin lähdeluetteloani. Näin jälkeempäin voin todeta, että seuraavaa tutkimusta tehdessä minun tulee ottaa laajemmin huomioon myös erilaiset netistä löytyvät artikkelit sekä tutkimukset, jotka voivat osittain tarjota tuoreempaa tietoa sekä erilaista näkökulmaa tietoa lähestyttäessä. Lähdemateriaalia olen kuitenkin arvioinut kriittisesti ja tutustunut teokseen laajemminkin, ennen kuin olen sitä tiedonlähteenä hyödyntänyt. Toisaalta ehkä kirja lähdeaineistona lisää myös jollain tapaa kokemusta tiedon luotettavuudesta, vaikka netin tietokannat ovat toki pullollaan luotettavia tutkimuksia sekä vertaisarvioituja artikkeleita.

Kandidaatintutkielmaa kirjoittaessa tuli useamman kerran tehtyä muutoksia siihen, missä järjestyksessä lähestyn alle kouluikäisen lapsen sosiaalista kehitystä sekä kiintymyssuhdeteoriaa. Kuten jo tutkimuksen alussa mainitsin, päädyin kyseiseen järjestykseen siitä syystä, että myös lukija ymmärtäisi paremmin ajatusprosessia aiheen taustalla. Toisaalta, mikäli olisin käsitellyt ensiksi kiintymyssuhdeteoriaa ja vasta tämän jälkeen alle kouluikäisen sosiaalista kehitystä, se olisi voinut jollakin tapaa jopa muuttaa tutkimuksen sisältöä eri suuntaan. Lisäksi lähestyin lapsen sosiaalista kehitystä oikeastaan vain hoivaajan ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen näkökulmasta. Prosessin aikana tulin kuitenkin huomanneeksi, että vertaissuhteet ovat yhtä merkittävä näkökulma, mutta kumpikaan ei kuitenkaan sulje pois toinen toistaan. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan juuri huomoinut vertaissuhteiden vaikutusta, vaikka vertaissuhteissa tapahtuvaa vuorovaikutusta jonkin verran sivuutin. Lisäksi aiheajauksen myötä en huomoinut myöskään sitä tosiseikkaa, että lapsi voi saada korjaavia vuorovaikutuskokemuksia myös muualta, kuin suhteesta ensisijaiseen hoivaajaansa, kuten varhaiskasvatuksesta tai muista läheisistä

ihmissuhteista. Esimerkiksi jonkin verran tuli vastaan tietoa siitä, miten adoptiolapset voivat saada adoption myötä korjaavan kiintymyssuhdekokemuksen. Kandidaatintutkielmaa tehdessä on kuitenkin tärkeä pitää jatkuvasti mielessä aiherajaus, jotta sisältö ei lähde paisumaan liian suureksi. Vaikka aika ajoin tuon muistaminen kävi haastavaksi, koen onnistuneeni siinä kuitenkin yllättävän hyvin.

Kodin ohella myös varhaiskasvatuksella on erityisen tärkeä rooli lapsen sosiaalisen kehityksen tukijana. Tämä jo siitäkin syystä, että kaikilla lapsilla ei välttämättä ole kotona mahdollisuutta kehittää omaa sosiaalisuuttaan ja sosiaalisia taitojaan riittävässä määrin. Päiväkodissa lapsen sosiaaliset taidot ovat yksi tärkeimmistä ja huomionarvoisimmista asioista, sillä ne kytkeytyvät lähes kaikkeen varhaiskasvatuksessa tapahtuvaan toimintaan. Huomiota kiinnitetään myös siihen, mikäli lapsella ilmenee toistuvia ongelmia sosiaalisessa käytöksessä. Näissä tilanteissa on tärkeä ottaa huomioon, että lapsi ei osaa käyttäytyä oikein, mikäli hän ei ole nähnyt mallia eikä häntä ole ohjeistettu. Myöskään lapsen vanhempi ei välttämättä osaa tunnistaa mistä lapsen käytös on peräisin. Syitä käytökselle voidaan hakea lapsesta itsestä, vaikka tosipuheissa ongelma olisi lähtöisin lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta. Tämä voi johtaa lapsen turhaan torumiseen ja syyttelyyn. Tämä näkökulma luo siis omat haasteensa. Sosiaalisten taitojen opettelu vaatii näin ollen myös varhaiskasvatuksen henkilökunnalta pitkäjänteisyyttä, joka korostuu joidenkin lasten kohdalla entisestään.

Toistaiseksi en ole vielä varma siitä, että jatkanko aiheen työstämistä edelleen Pro gradu -tutkielmassani. Aihe kyllä tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia jatkotutkimusta ajatellen. Etenkin näkökulma kiintymyssuhdehäiriöihin herätti kiinnostusta. Selviytymiskeinot, joita lapsi luo traumaattisista tilanteista selvitäkseen ovat mielestäni mielenkiintoinen näkökulma. Toisaalta minua myös kiinnostaa paljon se, miten lapsuuden kiintymyssuhdehäiriöt heijastavat aikuisuuden läheisiin ihmissuhteisiin. Kuten jo mainittua, useimmiten vanhemmat siirtävät omaa kiintymyssuhdetta omille lapsilleen. Useimmissa perheissä huoltajia on kuitenkin kaksin kappalein. Voiko esimerkiksi se, että turvallisesti kiinnittynyt aikuinen solmii suhteen turvattomasti kiintyneeseen aikuiseen parantaa turvattomasti kiintyneen turvallisuuden tunnetta ja vaikuttaa tätä myötä myös lapsen kasvatukseen? Tutkimuksen teon yhteydessä tuli myös pohdittua paljon ammattikasvattajan roolia lapsen ja lapsen vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukijana. Aiheet nojaavat kuitenkin jo melko paljon psykologian puolelle. Toistaiseksi ajatus Pro gradu -tutkielmasta jää vielä hautumaan.

Lähteet

- Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. (2001). *Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön*. Helsinki: WSOY.
- Ainsworth, M. & Bowlby, J. (1991). An Ethological Approach to Personality Development. *American Psychologist*, 46(4), 333-341. Haettu osoitteesta: http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/ainsworth_bowlby_1991.pdf
- Dowling, M. (2010). *Young Children's Personal, Social & Emotional development*. (3. painos). London: SAGE Publications Ltd.
- Golding, K. S. (2014). *Hoitava kiintymys – terapeutinen vanhemmuus: käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille*. (suom. E. Lähti). Tampere: PT-kustannus.
- Hautamäki, A. (2003). Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. (3. Painos). Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. (13. Painos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hughes, D. A. (2011). *Kiintymyskeskeinen vanhemmuus: toimivuutta kasvatukseen*. Tampere: PT-kustannus.
- Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén M. (2008). *Lapsen aika*. (11. Painos). Helsinki: WSOY.
- Kauppila, R. A., (2006). *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot*. (2. Painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1994). *Aggressiivinen lapsi: miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosiaalisuus*. Helsinki: WSOY.
- Kivijärvi, M. (2003). Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa: Niemelä, P. Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.). (2003). *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY.
- Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. (2007). *Kehityopsykologia: matkalla muutokseen*. Helsinki: WSOY.
- Laine, K. (2005). *Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- Lyytinen, P., Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.). (1998). *Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissään*. (1-3 painos). Helsinki: WSOY.
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H. & Laakso M-L. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa: Tilannekartoitus*. Raportit ja selvitykset 2017:17. Opetushallitus ja Jyväskylän yliopisto, kasvatus-tieteiden ja psykologian tiedekunta. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., Ruoppila, I. (2015). *Ihmissen psykologinen kehitys*. (6. painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Pihlaja, P. (2019). Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.). *Varhaiserityiskasvatus*. (2. päivitetty painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Poikkeus, A-M., Aro, T. & Adenius-Jokivuori M. (2014). Sosiaaliset taidot. Teoksessa: Siiskonen T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen R. (toim.). (2014). *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. (4. Painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulkkinen, L. (2002). *Mukavaa yhdessä: Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Punamäki, R-L. (2003). Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). (2003). *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. (3. painos). Helsinki: WSOY.
- Rusanen, E. (2011). *Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys*. Helsinki: Finn Lectura.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Haettu osoitteesta: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salo, S. (2002). Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana: vanhemmuuden kiintymys-suoja. Teoksessa: Sinkkonen, J. (toim.). (2002). *Pesästä lentoon: Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. (2. painos). Helsinki: WSOY.
- Segrin, C. & Givertz, M. (2003). *Methods of Social Skills: Training and Development*. Teoksessa: Greene, J. O. & Burleson, B. R. (2003). *Handbook of Communication and Social*

- Inter-action Skills*. London: Lawrence Erlbaum Ass. Haettu osoitteesta: <https://is-mailsunny.files.wordpress.com/2017/07/handbook-of-communication-and-social-interaction-skills.pdf>
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. (2003). Johdanto: Ihminen tarvitsee toisen läheisyyttä. Teoksessa: Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). (2003). *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. (3. painos). Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. (2016). Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe. Teoksessa: Kummulainen, K., Aaronen E., Ebeling H., Laukkanen, E., Marttunen M., Puura, K. & Sourander A. (2016). *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Kustannus Oy Duodecim.
- Sinkkonen, J. (2018). *Kiintymyssuhteet elämänkaaressa*. Kustannus Oy Duodecim.
- Tamminen, T. (2004). *Olipa kerran lapsuus*. Helsinki: WSOY.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. (Uudistettu painos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 3§. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp445831904>
- Webster-Stratton, C. (2011). *Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja*. (Suomennettu painos). Profami Oy.

Liite 1

<p>Vastasyntyneestä yhden vuoden ikään</p> <ul style="list-style-type: none"> - vastasyntynyt on luontaisesti virittäytynyt sosiaaliseen maailmaan - itku, hymy, eleet, ilmeet ja äänteet kommunikoinnin välineinä - tutut äänet ovat tärkeitä - aikuisen huomio ja läsnäolo ovat merkittäviä - ympäristön seuraaminen ja katselu <p>5-6 kuukautinen vauva</p> <ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutuksen aktiivinen hakeminen - ymmärrys vauvaa kohtaan annetuista viesteistä alkaa kehittyä hiljalleen - kiinnostus toisten tekemistä kohtaan alkaa kehittyä <p>7-9 kuukautinen vauva</p> <ul style="list-style-type: none"> - vierastaa tuntemattomia sekä ikävoi vanhempia - vuorovaikutuksen opettelu seuraamalla ja kokeilemalla 	<p>3-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - kiinnostus leikkikavereita kohtaan - yhteisen leikin ja leikin sääntöjen harjoittelu - rajojen kokeilu ja itsenäisen toiminnan harjoittelu - aikuisen kanssa touhuaminen on mukavaa - lapsi alkaa hiljalleen harjoitella myös itsenäistä toimintaa <p>4-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - kiinnostus leikkikavereita kohtaan lisääntyy entisestään - leikit onnistuvat jo vertaisten kanssa, mutta ristiriitatilanteissa lapsi tarvitsee vielä apua - alkaa hahmottaa, miten tutuissa tilanteissa kuuluu toimia - toisten lasten sanomisesta tulevat tärkeiksi ja niihin aletaan kiinnittää paljon huomiota
<p>1-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - tutustuu innokkaasti uusiin ihmisiin ja matkii toisten lasten käytöstä - tutkii ympäristöään - eleet ja ilmeet itsensä ilmaisemisen välineinä - sanojen aktiivinen harjoittelu - leikki alkaa kiinnostaa, sitä harjoitellaan yksikseen pieninä hetkinä päivässä - ei vielä ymmärrä omien tekemisten seuraamuksia ja näin ollen ohjaava aikuinen on tärkeä 	<p>5-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - leikki on pitkäjänteistä - leikkikaverit tärkeitä - isoissa ryhmissä toimiminen onnistuu jo hyvin aikuisen ohjauksessa - selviää ristiriitatilanteista osittain jo ilman aikuisen apua - alkaa ymmärtää, miltä toisesta tuntuu - ihannoidaan aikuisia ja aikuisten toimintaa etenkin leikeissä
<p>2-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - halu leikkiä toisten lasten kanssa - kiinnostus aikuisten toimintaa kohtaan, halu päästä mukaan - mielikuvitus kehittyy kovaa vauhtia - osaa ilmaista omia toiveitaan sanoin sekä kiittää 	<p>6-vuotias</p> <ul style="list-style-type: none"> - ryhmässä toimiminen alkaa onnistua - lapsi kykenee noudattamaan sääntöjä - rajojen kokeilu - ympäristöstä omaksutut arvot ja asenteet alkavat jo jäsentyä - uuden oppimisessa aikuinen on korvaamaton tuki

Taulukko 1. Lapsen sosiaalinen kehitys ennen kouluikää (mukaillen Karling ym., 2008).

Liite 2

<p>Turvallinen kiintymyssuhde</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoivaaja on lasta kohtaan sensitiivinen ja johdonmukainen, näin molemminpuolinen luottamus mahdollistuu. - kun lapsi luottaa hoivaajaan, hän voi turvallisesti mielin tutkia ympäristöä sekä oppia uusia asioita. - vuorovaikutus ja emotionien ilmaisu on avointa, se onnistuu molemmilta osapuolilta. - lapsen minuus kehittyy ja lapsi oppii tärkeitä vuorovaikutustaitoja, kuten kykyä selvittää ongelmatilanteista ja säädellä tunteita 	<p>Turvaton-välittelevä kiintymyssuhde</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoivaajan on vaikea reagoida lapsen tunteiden sekä tarpeiden osoituksiin ja hoivaaja yrittää hiljentää lapsen toiminnallaan. Tällöin lapsi oppii pärjäämään yksin myös haastavien tunteiden kanssa. - vaikeus tunteiden tunnistamisessa purkautuu voimakkaina tunnereaktioina tai niiden piilottamisena kokonaan. - toisten ihmisten lähestyminen voi tuntua jopa päällekkäyvältä.
<p>Turvaton-ristiriitainen kiintymyssuhde</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoivaajan käytös on lasta kohtaan epäjohdonmukaista ja ailahtelevaa. - lapsen on vaikea ennakoida hoivaajan toimintaa ja näin ollen lapsi ottaa käyttöön niin sanotut äärimmäiset keinot, kuten aggressiivisuuden ja tunteiden liioittelun saadakseen hoivaajalta kaipaamaansa huomiota. - lapsi ei kykene turvautumaan aikuiseen ja tästä syystä esimerkiksi lapsen leikki voi olla rikkonaista. 	<p>Jäsentymätön kiintymyssuhde</p> <ul style="list-style-type: none"> - esiintyy useimmiten lapsilla, joita kohdeltu kaltoin tai ovat kärsineet traumasta jo varhaislapsuudessa. - lapsen käytös on epäselkeää ja siinä on havaittavissa eri kiintymyssuhdemalleille tyypillisiä käyttäytymisen piirteitä. - lapselle ei synny luottamusta hoivaajaa kohtaan ja siksi hän pyrkii toiminnallaan välttelemään vaikeisiin tilanteisiin joutumista. - omat tunteet voi tuntua lapsesta pelottavilta.

Taulukko 2. Kiintymyssuhdemallit (Majava, 2020).